

تجسس در حریم خصوصی مکانی اشخاص با رویکرد امنیت اخلاقی

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۹/۰۳

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۶/۱۳

از صفحه ۹۱ تا ۱۲۰

سعید عطا زاده^۱، سید محمود میرخلیلی^۲، محمدعلی حاجی ده‌آبادی^۳، علی حسین نجفی ابرندآبادی^۴،
محمد ابراهیم شمس‌ناتری^۵

چکیده

حریم خصوصی از مهم‌ترین مفاهیمی است که در اکثر نظام‌های حقوقی، به‌ویژه نظام جزایی اسلام به‌طور جدی مورد تأکید قرار گرفته و احکام فقهی - حقوقی متعددی در این زمینه ارائه شده است. حرمت تجسس در زندگی خصوصی شهروندان و عدم دخالت در قلمرو حریم خصوصی مکانی، مهم‌ترین شاخصی است که مورد توجه متولیان نظام کیفری است. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با رویکرد مطالعات اسنادی نگاشته شده و ضمن تبیین مفاهیم حریم خصوصی و ممنوعیت تجسس در قلمرو آن با رویکرد تأمین امنیت اخلاقی جامعه مورد بررسی قرار گرفت، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که اصولاً حریم خصوصی افراد نباید مورد تعدی و تجاوز قرار گیرد. همان‌طور که در بسیاری از مباحث فقهی - حقوقی و همچنین اسناد بین‌المللی به حرمت تجسس و عدم جواز ورود به خانه مردم بدون اذن تأکید شده و حریم خصوصی غیر قابل تعرض قلمداد شده است، لذا زندگی خصوصی، امور خانوادگی، حقوق مادی، معنوی و غیره افراد از مداخله‌های خود سرانه به دور بوده، بدیهی است استثنائاتی در برخی از جرایم حوزه حریم خصوصی از جمله جرائم اخلاقی و منافی عفت که با ماهیت سازمان یافته و یا به منظور اشاعه فساد و فحشا صورت می‌گیرد و عفت عمومی و امنیت اخلاقی جامعه را جریحه دار نماید یا شاکه یا شاکیان خصوصی داشته باشد، در این صورت تجسس و ورود به حریم خصوصی برای کشف جرم با رعایت موازین اسلامی و قانونی ضرورت پیدا خواهد کرد.

کلید واژه‌ها

ممنوعیت تجسس، حریم خصوصی، امنیت اخلاقی، اشخاص، اخلاق.

۱- دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، نویسنده مسئول: saeidbahjat@yahoo.com

۲- دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران

۳- دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه قم

۴- استاد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی (ره)

۵- دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران

مقدمه

عدم دخالت در زندگی خصوصی شهروندان و حفظ آزادی‌های مشروع انسان‌ها در قلمرو حریم خصوصی آنها، مهم‌ترین شاخصی است که مورد توجه دولت‌های حاکم و اکثریت نظام‌های حقوقی بوده است. حق رعایت و احترام به زندگی خصوصی به عنوان یکی از آزادی‌های بنیادین نظام جزایی اسلام و نظام‌های حقوقی توسعه‌یافته محسوب با کرامت انسان‌ها نیز ارتباطی نزدیک دارد. بنابراین، پشتیبانی و حمایت از کرامت انسان، نیازمند حمایت از حریم خصوصی اوست. از لحاظ سابقه تاریخی حریم خصوصی، تحقیقات و مطالعات مردم‌شناسی نشان می‌دهد در تمام جوامع و در تمام اعصار، حتی در جوامع ابتدایی، قواعد اجتماعی وجود داشته که ورود به اماکن خاصی را محدود و حضور در اماکن معینی را ممنوع دانسته است (فروغی، برجی و مصلحی، ۱۳۹۳: ۱۳۸؛ به نقل از شهری باف: ۱۳۷۸: ۲۷۶). البته رعایت حریم خصوصی در همه کشورهای همیشه به یک شکل نبوده و بسته به معیارهایی از جمله نظام سیاسی حاکم، باورها و اعتقادات مذهبی مردم و غیره در جوامع مختلف و در طول زمان‌ها متفاوت بوده است.

در منابع اسلامی نظیر قرآن، سنت و اجماع، احکام متعددی درباره وجوه مختلف حریم خصوصی وجود دارد. البته، اصطلاح حریم خصوصی در آیات قرآن و در روایات اسلامی استعمال نشده است و موضع اسلام در مواجهه با حریم خصوصی، موضعی به اصطلاح تحویل‌گرایانه است (انصاری، ۱۳۸۳: ۱۲)؛ بدین صورت که دین مبین اسلام، از طریق ممنوع کردن نقض مصادیق مختلف حریم خصوصی، در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر نظیر حق مالکیت، منع تجسس، اصل برائت، منع سوءظن و اشاعه فحشا و سب و هجو، قذف، سخن‌چینی و غیبت و خیانت در امانت مطرح کرده است. به عبارت دیگر، حق انسان بر خلوت و داشتن حریم خصوصی به دور از نظارت و مداخله غیرقانونی و غیر مجاز و خودسرانه دیگران یکی از حقوق اولیه و بنیادین او به شمار می‌رود که برای برخورداری و بهره‌مندی از چنین حقوقی نیاز به هیچ دلیلی نبوده و تجسس و تفتیش در زندگی خصوصی اشخاص، به موجب شرع، عرف، قانون، اصول حقوق بشری و موازین حقوق شهروندی تلقی می‌شود. در حقوق کیفری اسلام نیز، حریم خصوصی جسمانی با حمایت‌های کیفری سنگینی مانند قصاص مورد

حمایت قرار گرفته است. همین طور، با تعیین مجازات‌های حدی برای تعرض به عفت (زنا، لواط، مساحقه و تفخیز)، تعرض به آبرو و حیثیت (قذف و تعزیر جهت هرگونه هتاکی) و تعرض به حریم اموال (سرقت) از مصادیق این حق حمایت کرده است. حریم خصوصی، قلمرویی از اعمال، رفتارها و مختصات هر شخص است که برای عموم آشکار نبوده و در وهله نخست به فرد معینی اختصاص دارد و وی نیز تمایل به افشای آن ندارد. سیاست جنایی اسلام نیز تجسس غیرمجاز و بدون قواعد و تشریفات قانونی را از حریم خصوصی شهروندان منع کرده است. خداوند متعال در آیه ۲۸ سوره نور می‌فرماید: «اگر کسی در منزل نبود، وارد نشوید تا اینکه به شما اجازه ورود دهند و اگر به شما گفته شد برگردید؛ پس برگردید و این برای شما پاکیزه تر است». دین مبین اسلام برای حیثیت، کرامت و شخصیت انسان و همچنین حفظ اسرار مردم، ممنوعیت ورود به منزل و خلوت اشخاص و منع تجسس در امور دیگران، جایگاه ویژه‌ای قائل شده است. خداوند متعال در آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور^۱ یکی از مصادیق حق خلوت را مصونیت مسکن (مصونیت حریم خصوصی مکانی اشخاص) برشمرده است و در آیه ۱۲ سوره حجرات^۲ در مقام بیان یکی از مصادیق های حق خلوت، منع تجسس و تفتیش در اسرار و امور دیگران را گوشزد می‌کند. رسول اکرم (ص) نیز تمامی افراد را از تجسس در اسرار دیگران نهی کرده است. قانون اساسی در اصول ۲۲، ۲۳ و ۲۵ به صراحت حیثیت، جان، مال، حق مسکن و شغل اشخاص را به‌جز مواردی که قانون تجویز کند، از تعرض مصون دانسته است. همچنین، تفتیش عقاید و بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلفکسی، استراق سمع و غیره به‌جز به حکم قانون ممنوع اعلام کرده است. ممنوعیت تفتیش و تجسس در زندگی خصوصی افراد تا جایی است که قوانین ما از جمله قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری ضمن اعلام ممنوعیت تجسس، متجاوزان به حریم خصوصی افراد و حتی افرادی که بدون مجوز

۱- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلْ تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤدِّنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ.

۲- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا

مبادرت به تفتیش و تجسس در زندگی خصوصی، اسناد و مکاتبات، نامه و مرسلات دیگران می‌کنند را مجرم و قائل به مجازات دانسته است. همچنین، طبق اسناد بین‌المللی از جمله میثاقین و اعلامیه جهانی حقوق بشر، باید حریم خصوصی افراد در مراجع انتظامی، قضایی و امنیتی مورد احترام قرار گیرد و تجسس و شنود مکالمات و غیره جرم و قابل تعقیب باشد.

امام خمینی (ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران نیز در بندهای ۴ و ۵ و ۶ فرمان هشت ماده‌ای خود ممنوعیت ورود به حریم خصوصی اشخاص را اعلام می‌دارد. ایشان در بند ۶ این فرمان می‌فرمایند: «هیچ‌کس حق ندارد به خانه یا مغازه و یا محل کار شخصی کسی بدون اذن صاحب آنها وارد شود یا کسی را جلب کند، یا به نام کشف جرم یا ارتکاب گناه تعقیب و مراقبت کند، یا نسبت به فردی اهانت کرده و اعمال غیرانسانی - اسلامی مرتکب شود، یا به تلفن یا نوار ضبط صوت دیگری به نام کشف جرم یا کشف مرکز گناه گوش کند و یا برای کشف گناه و جرم هر چند گناه بزرگ باشد، شنود بگذارد، یا دنبال اسرار مردم باشد و تجسس از گناهان غیر نماید و...». در قوانین موضوعه ایران، متأسفانه قواعد و قلمرو حقوقی و قانونی مجاز برای تجسس در حریم خصوصی شهروندان مورد بررسی قرار نگرفته است و موضع حقوق موضوعه ایران، همانند موضع نظام اسلامی، در مواجهه با حریم خصوصی، یک موضع تحویل‌گرایانه بوده و حقوق و آزادی‌هایی که تحت عنوان حریم خصوصی حمایت می‌شوند. به‌طور ضمنی و در بطن سایر قواعد حقوقی ایران و در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر مورد حمایت قرار گرفته‌اند (قیاسی، ۱۳۸۵: ۳۴۰).

ممنوعیت تحقیق در جرایم منافی عفت، از سیاست بزه‌پوشی اسلام در مواجهه با این‌گونه جرایم ناشی می‌شود. این سیاست که در قوانین جزایی ما نیز تبلور یافته، بر تأکید شارع بر منع اشاعه فحشا مبتنی است؛ امری که قرآن کریم^۱ بر آن تأکید داشته و سنت پیامبر (ص) و معصومین (ع) نیز بر آن دلالت دارد. در جرایم منافی عفت، غالباً جنبه حق الهی جرم، بر جنبه خصوصی آن غلبه دارد؛ به همین دلیل، در نظام کیفری اسلام نسبت به جرایمی با این خصوصیت، نه‌تنها بر اثبات جرم تأکید

نمی‌شود، بلکه برعکس تلاش می‌شود جرم اثبات نشود و فرصت اصلاح و توبه برای فرد باقی بماند (قیاسی، ۱۳۸۵: ۳۴۰). این رویکرد به نفع بزه دیده است؛ زیرا، تلاش برای اثبات این‌گونه جرایم باعث رفت و آمد مکرر بزه دیده به مراجع انتظامی و قضایی شده و موجب تجدید خاطرات و تألمات روحی وی می‌شود و ممکن است از رهگذر رفتار و پاسخگویی نامناسب افراد و نهادها با بزه دیده مانند پلیس یا مراجع قضایی، به بزه دیدگی ثانویه شخص نیز منجر شود و چه بسا این امر، ناخوشایندتر از بزه دیدگی نخست باشد (رایجیان اصلی، ۱۳۸۴: ۵۱). با توجه به ماده ۱۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، ممنوعیت از هرگونه تلاش برای کشف یا اثبات جرم در جرایم منافی عفت که جنبه سازمان یافته در آن مشهود نبوده مورد تأکید قانون گذار نبوده، لذا در فرض نبودن شاکی خصوصی و غیر مشهود بودن جرم، بازپرس حق صدور دستور قضایی برای کشف جرم یا انتساب به متهم را نداشته و باید قرار منع تعقیب صادر کند. دادستان نیز به صرف وجود گزارش مرجع انتظامی برای ارجاع (تعقیب جرم) تکلیفی نداشته و باید پرونده بایگانی شود. اما در مورد جرایم اخلاقی که با ماهیت سازمان یافته و فراملی به وقوع می‌پیوندند، قانون گذار تجسس در حریم خصوصی اشخاص را ضروری دانسته است. به دلیل اینکه، ارتکاب جرم اخلاقی سازمان یافته اولاً موجب صدمه شدید به جامعه شده و تهدیدی جدی علیه امنیت اخلاقی و اجتماعی محسوب شده و ثانیاً به دلیل پیچیدگی‌های خاص جرایم ارتكابی سازمان یافته اثبات جرم از سوی مقام تعقیب کننده عمدتاً امکان پذیر نبوده یا به سستی قابلیت اثبات و استناد خواهد داشت. لذا، در چنین مواقعی برای اینکه مجرمان واقعی از اعمال عدالت کیفری نگریزند و حیثیت عمومی مخدوش یافته و متزلزل شده جامعه ترمیم و به حالت اولیه برگردد، تجسس در این‌گونه جرایم ضرورت پیدا می‌کند. به عبارت دیگر، در موارد جرایم سازمان یافته اخلاقی که در سطح ملی یا فراملی ارتکاب می‌یابند، عدول از اصل برائت به سبب حفظ مصالح عمومی جامعه و ایجاد امنیت اخلاقی و اجتماعی امری اجتناب ناپذیر خواهد بود. بنابراین، این پژوهش خاطر نشان می‌کند که تجسس غیرمجاز و غیرقانونی در حریم خصوصی و ابعاد مختلف زندگی شخصی افراد موجبات تهیج امنیت اخلاقی و اجتماعی و بروز واکنش‌های اجتماعی مردم و پیامدهای متعددی را بر روی اشخاص و جامعه به دنبال

داشته و به تبع از آن، هزینه‌های هنگفتی را متوجه دستگاه قضایی و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط می‌کند. نگارنده معتقد است حریم خصوصی یا شخصی افراد از جمله حقوقی به شمار می‌رود که ضرورت دارد خود شهروندان نیز از آن آگاهی یابند تا حقوق شهروندی و امنیت اخلاقی تأمین و رعایت شود، مضافاً قانون‌گذار نیز برای تأمین امنیت اخلاقی در حریم خصوصی افراد مکلف به تدوین نظام حقوقی پاسخگوی و ابزار اجرایی کارآمد است. هدف اصلی این مطالعه، تبیین تجسس در حریم خصوصی مکانی اشخاص با رویکرد امنیت اخلاقی در نظام جزایی اسلام است. بنابراین، این پژوهش درصدد پاسخ به این سؤال اساسی است که ممنوعیت حریم خصوصی با رویکرد امنیت اخلاقی چگونه است؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

شهباز قهفرخی و مسعودیان (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان «حمایت از حریم خصوصی اشخاص از منظر آیات و روایات» بیان می‌دارد حق بر حریم خصوصی، یکی از محترم‌ترین حقوق اشخاص در تمامی جوامع است که تعالیم اسلامی نیز بر آن تأکید دارد. حریم خصوصی، محدوده‌ای از اعمال و ویژگی‌های هر شخص است که برای عموم آشکار نبوده و یا وی تمایل به افشای آن ندارد. اشخاص ورود و نظارت دیگران بر این فضا را بر نمی‌تابند و نسبت به ورود غیر، واکنش نشان می‌دهند. وجود تعالیمی در اسلام همچون لزوم رعایت کرامت ذاتی اشخاص، لزوم کتمان سر، حرمت و احترام عرض و آبروی اشخاص از یکسو و تصریح آیات و روایات متعدد بر حرمت تجسس در زندگی خصوصی اشخاص از سوی دیگر، بیانگر ارزش حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی اسلام است. فروغی، برجی و مصلحی (۱۳۹۳) در تحقیق دیگری با عنوان «مبانی ممنوعیت نقض حریم خصوصی در حقوق ایران و آمریکا» به این نتیجه رسیده‌اند که حق بر حریم خصوصی در نظام اسلامی با مبانی مستحکمی از جمله لزوم رعایت کرامت انسانی و جلوگیری از عادی شدن و شیوع بدی‌ها و قواعدی از جمله قاعده احترام مال مردم، قاعده تسلیط، اصله الصحه و اصله الاباحه مورد حمایت قرار گرفته است تا فضای لازم جهت رشد و شکوفایی استعداد‌های افراد را فراهم سازد. در کشور مدعی سردمداری حقوق بشر؛ یعنی ایالات متحده آمریکا نیز اگرچه این حق با مبانی‌ای از جمله حقوق بشر، لیبرالیسم، ارزش‌های اخلاقی و محدود

کردن مداخلات دولت، مورد حمایت قرار گرفته است. اما این مبانی تقریباً به فراموشی سپرده شده و حادثه یازدهم سپتامبر سال ۲۰۰۱ زمینه‌ای شد که سردمداران این کشور با تصویب برخی قوانین و به بهانه تقویت امنیت پایدار در برابر تروریسم، موارد جواز نقض حریم خصوصی افراد را به‌طور غیرقابل قبولی توسعه دهند. افشار و نعمتی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «حریم خصوصی در پژوهش‌های معطوف به انسان بر مبنای آموزه‌های اسلامی» عنوان می‌کنند که حریم خصوصی از مباحث مهم و عام اخلاق است که در حوزه اخلاق حرفه‌ای به‌ویژه اخلاق پژوهش، چالش‌های فراوانی را ایجاد کرده است. در این مقاله، پس از بررسی مفهوم حریم خصوصی، با نظر بر پژوهش‌های معطوف به سوژه انسانی، معضل حریم خصوصی در فرآیند پژوهش براساس آموزه‌های اسلامی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در حالت معمول، حق افراد بر صیانت از حریم خصوصی‌شان نباید در تعارض با تحقیق قرار گیرد؛ زیرا اصل بر این است که اطلاعات و یا نمونه‌های گرفته‌شده از افراد به ضرر خودشان استفاده نمی‌شود. ولی در شرایطی که این اطلاعات یا نمونه‌ها در تحقیقاتی به کار رود که از تسلط فرد خارج است، ممکن است محدودیتی برای حفظ حریم خصوصی ایجاد کند که این امر با اخذ رضایت آگاهانه از فرد یا با سیاست‌های حفاظتی مؤسسه‌های پژوهش قابل جبران است. به هر روی، مهم‌ترین عامل در حفظ حریم خصوصی، تقوا و پارسایی محقق است. موسی زاده و مصطفی‌زاده (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان «نگاهی به مفهوم و مبانی حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی عرفی» نگاهی تاریخی به اصطلاح «حریم خصوصی» در مباحثات انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی نشان می‌دهد که در فرهنگ‌ها و جوامع گوناگون، حریم خصوصی همواره امر ارزشمندی بوده و مورد حمایت واقع می‌شده است؛ ولی با این حال، تعریف، برداشت، توصیف و مفهومی واحد و یک شکل از آن هنوز به دست نیامده است و این به خاطر تفاوت در فرهنگ‌ها، تغییرات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در جوامع در طی تاریخ و نیز تفاوت در نوع نگاه و نگرش به این حق و نقش و جایگاه آن در جوامع بوده است، به‌طوری‌که، مصادیق و قلمروی خلوت و حیطة خصوصی از فرهنگی به فرهنگ دیگر و از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از زمانی به زمان دیگر فرق می‌کند. «حق بر حریم خصوصی»، ارتباط عمیق و تنگاتنگی با حرمت، حیثیت،

کرامت، شخصیت، توسعه ارتباطات شخصی، کنترل اطلاعات شخصی محرمانه، توسعه خودمختاری شخصی و دیگر ارزش‌های ارزشمند بشری دارد که برای حفظ این ارزش‌ها، ملزم به شناخت یک حیطه خلوت و خصوصی برای انسان هستیم.

حریم خصوصی: حق حریم خصوصی به‌عنوان یکی از ملموس‌ترین و عینی‌ترین حقوق، برای هر فردی شناخته شده است، ولی هنوز صاحب‌نظران برجسته دنیا نتوانسته‌اند بر سر یک تعریف واحد به توافق برسند. زیرا از میان تمام موارد حقوق بشر، تعریف حریم خصوصی از بقیه دشوارتر و پیچیده‌تر بوده و به‌شدت به فرهنگ و زمینه محیطی که در آن عمل می‌کند بستگی دارد. عدم وجود یک تعریف کامل، نشان از کم‌اهمیتی این مفهوم نیست، اولین تعریفی که برای حریم خصوصی ذکر شده است، تعریف دو تن از قضات دادگاه عالی ایالات متحده آمریکا به نام‌های «ساموئل وارن» و «لوئیس براندیس» است که حریم خصوصی را به «حق افراد برای تنها بودن» تعریف کرده‌اند (ابن فارس، ۱۴۰۴). ایشان از حق خلوت به‌عنوان یک اصل نام می‌برند که نوشته‌ها، آثار معنوی، افکار و احساسات شخص را محافظت کرده و حق داشتن یک چارچوب بدون دخالت را به افراد اعطا می‌کند تا اظهارات، گفته‌ها و اعمال آنها در این چارچوب مشخص، مصون از تعرض باقی مانده و مورد حمایت قانون واقع شود.

حریم خصوصی بر پایه اصولی چون حقوق بشر، حق آزادی اجتماعات، حق آزادی عقیده و بیان، بنیان‌گذاری شده است. به‌طوری که، یکی از نویسندگان بیان می‌دارد «تمامی شاخه‌های حقوق بشر به اشکال مختلف جنبه‌هایی از رعایت حریم خصوصی را بیان می‌دارند» (ولیو^۱، ۱۹۸۱: ۱۴). این بدان معناست که اگر حریم خصوصی افراد جامعه مورد حمایت قرار گیرد و با ناقضان آن به‌شدت برخورد شود، امید رعایت تمامی شاخه‌های حقوق بشر در این جامعه تقویت می‌شود (مندل^۲ و دیگران، ۲۰۱۲: ۱۱). بدین سبب است که در کشورهایمانند آمریکا، نروژ و استرالیا، علاوه بر پیش‌بینی مسئولیت کیفری، قائل به شناسایی مسئولیت مدنی ناقضان حریم

1-Volio

۲ - حمایت از حریم خصوصی به‌عنوان اقدامی در جهت حمایت از حقوق بشر؛ ر.ک:

www.privacy.international.org/article.shtml

خصوصی گشته‌اند. البته جدای از حقوق بشر مطلوب و مدنظر کشورهای غربی، حقوق بشر اسلامی نیز مؤید لزوم حمایت از حریم خصوصی و برخورد با ناقضان آن است.

حریم خصوصی در همه مقررات حقوق بشری مورد حمایت قرار گرفته است^۱، لذا اسناد بین‌المللی ناظر بر حقوق بشر با تصریح بر ممنوعیت نقض حریم خصوصی به نوعی بر وجود حقوق بشر به‌عنوان یکی از مبانی رسمی این ممنوعیت صحه گذارده‌اند. در ماده ۱۱ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، حق حریم خصوصی با تعاریفی مشابه اعلامیه جهانی حقوق بشر وضع شده است. در سال ۱۹۶۵، سازمان کشورهای آمریکایی بیانیه آمریکایی حقوق و وظایف انسان را صادر کرد که در آن حفاظت از بسیاری حقوق انسانی، از جمله حریم خصوصی، خواسته شده بود. دیوان حقوق بشر قاره آمریکا رسیدگی به مسائل حریم خصوصی را در پرونده‌های خود آغاز کرده است (نمک دوست تهرانی، ۱۳۸۵: ۲۰۵) با این همه و با کمال تعجب می‌بینیم که در سال‌های اخیر نقض حریم خصوصی در آمریکا حتی توسط اعضای کنگره و دولت مورد بی‌توجهی قرار گرفته، به‌طوری‌که دولتمردان این کشور معتقدند طبق قوانین داخلی حریم خصوصی صرفاً در خصوص افراد موضوعیت دارد، نه اماکن^۲. حقوق دانان ایرانی هم هریک به نوعی تعریفی از حریم خصوصی ارائه کرده‌اند. «برخی حریم خصوصی را بخشی از حوزه خصوصی دانسته و می‌گویند حریم خصوصی شامل دو قلمرو است: نخست قلمرو روابط شخصی و خانوادگی که بیشتر با عنوان حریم خصوصی شناخته می‌شود. دوم قلمرو خصوصی مبادله کالا و خدمات اجتماعی که در علم اقتصاد با عنوان اقتصاد بخش خصوصی شناخته می‌شود» (نوبهار، ۱۳۸۷: ۴۹). در تعریف دیگری آمده است: «حریم خصوصی هر آنچه در قلمرو یک شخص قرار دارد و یا مختص به وی است و ورود و تعرض به آن ممنوع است، مگر با اجازه شخص یا در

۱- ر.ک: ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر (احدی در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات خود نباید مورد مداخله خودسرانه واقع شود...)، ماده ۱۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (با همان مضمون) و ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی (با همان مضمون).

2- Standler, Ronald B., Privacy Violations During Divorce in the USA, Jan 2012, p.7; Accessible in: www.rbs2.com/dprivacy.pdf

موارد استثنایی یا تجویز قانون» (احمدی، ۱۳۸۷: ۶).

برخی حقوق دانان دیگر با شناسایی عناصر محرمانه بودن، ناشناس بودن و تنهایی به‌عنوان ارکان حریم خصوصی، معتقدند: «حریم خصوصی قلمروی از زندگی یک فرد است که آن فرد نوعاً و عرفاً یا با اعلان قبلی انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به اطلاعات راجع به آن قلمرو دسترسی نداشته باشند». آنها ضمن تأکید بر نسبت مفهوم حریم خصوصی در تعریف خود نوعی معیار را به‌عنوان ضابطه تشخیص مصادیق حریم خصوصی معرفی می‌کنند (انصاری، ۱۳۸۶: ۱۶). در این تعریف واژه قلمرو، ممکن است ویژگی‌ها و مختصات فردی، رفتاری یا روحی اشخاص را شامل نشود. به‌عبارت‌دیگر، تعریف ایشان اگرچه مختصر است؛ لکن، جامع تمامی افراد و مصادیق نیست. واژه مفهوم حریم خصوصی به‌طور مکرر در زبان عامه و همچنین مفاهیم فلسفی، سیاسی و حقوقی مورد استفاده قرار می‌گیرد در حالی که هنوز تعریف واحد، کامل و مشخصی از آن قابل ارائه نیست. به لحاظ تاریخی نخستین بار ارسطو مفهوم حریم یا ساحت خصوصی را در مقابل ساحت اجتماعی یا سیاسی فرد مطرح کرد. لذا با توجه به موارد فوق، همان‌طور که فروغی، برجی و مصلحی (۱۳۹۳)، در تعریف حریم خصوصی بیان می‌دارند: حریم خصوصی بخشی از زندگی انسان است که عرفاً و قانوناً، هرگونه ورود، نظارت، کنترل و کسب اطلاع راجع به آن صرفاً باید با اذن شخص صاحب حق صورت گیرد، مگر در موارد مصرح قانونی. اما در مقررات موضوعه ایران، تنها در لایحه حمایت از حریم خصوصی به تعریف این حریم پرداخته شده است^۱ و جز این لایحه، هیچ یک از قوانین موجود، حریم خصوصی را تعریف نکرده و قانون‌گذار ایران، همانند قانون‌گذار بسیاری از کشورها به ذکر مصادیق آن اکتفا کرده است. در لایحه حریم خصوصی آمده: «حریم خصوصی قلمرویی از زندگی هر شخصی است که آن شخص عرفاً یا با اعلان قبلی در چهارچوب قانون انتظار دارد

۱ - سرفصل‌های این لایحه به «حریم خصوصی جسمانی»، «حریم خصوصی اماکن و منازل»، «حریم خصوصی در محل کار»، «حریم خصوصی اطلاعات»، «اطلاعات شخصی در فعالیت‌های رسانه‌ای»، «حریم خصوصی ارتباطات» و «مسئولیت‌های ناشی از نقض حریم خصوصی» اختصاص دارد. این طرح که ابتدا به‌صورت لایحه به‌وسیله معاونت حقوقی و مجلسی دولت هشتم تهیه شده بود، پس از استرداد آن از طرف دولت نهم، متعاقباً به‌صورت طرح توسط تعدادی از نمایندگان ارائه شده؛ لیکن هنوز به تصویب نهایی نرسیده است.

تا دیگران بدون رضایت وی به آن وارد نشوند یا بر آن نگاه و نظارت نکنند یا به اطلاعات راجع به آن دسترسی نداشته یا به هر صورت، دیگری قلمروی وی را مورد تعرض قرار ندهد».

از جمله قوانین موضوعه داخلی دیگر در ایران که به حمایت از مصادیق حریم خصوصی پرداخته می‌توان به قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری، فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند؛ مصوب ۱۳۸۶ را نام برد. به موجب بند «ب» ماده ۵ این قانون، تهیه فیلم یا عکس از محل‌هایی که اختصاصی بانوان بوده و آنها فاقد پوشش مناسب هستند، مانند حمام‌ها و استخرها یا تکثیر و توزیع آن، مستوجب ۲ تا ۵ سال محرومیت از حقوق اجتماعی و ۷۴ ضربه شلاق دانسته شده است. براساس بند «ج»، تهیه مخفیانه فیلم یا عکس مبتذل از مراسم خانوادگی و اختصاصی دیگران و تکثیر و توزیع آن، مستوجب همان مجازات است. در مورد تهیه فیلم یا عکس از محل‌های اختصاصی بانوان، این بحث مطرح است که برخلاف تصور اولیه، حریم خصوصی در اماکن عمومی نیز به رسمیت شناخته شده و قابل حمایت است. هرچند حمام‌ها، استخرها، سالن‌های ورزشی، آرایشگاه‌ها و محل‌هایی از این قبیل، اماکن عمومی هستند، ولی در زمان‌های خاصی ممکن است در عین حفظ ویژگی عمومیت، به بانوان اختصاص داده شود و از این جهت، حریم خصوصی بانوان محسوب شود. چنین موضعی در حقوق بعضی از کشورها پذیرفته شده است و در مواردی که فرد در یک مکان عمومی ظاهر می‌شود، ولی انتظار منطقی و معقولی برای خصوصی بودن در آنجا وجود دارد، نظیر ساحل دریا که برای مردان و زنان تفکیک شده است، حریم خصوصی تلقی می‌شود.

عمده‌ترین قانون در راه حفظ حریم خصوصی در عرصه رایانه، قانون جرایم رایانه‌ای؛ مصوب سال ۱۳۸۸ بوده و در حال حاضر جزء حقوق موضوعه ایران محسوب می‌شود و لازم‌الاجرا است. در مواد مختلفی از این قانون، حریم خصوصی مورد حمایت قرار گرفته که می‌توان به تبصره ماده ۴۸ اشاره کرد. این تبصره، اشعار می‌دارد: «دسترسی به محتوای ارتباطات غیرعمومی ذخیره شده، نظیر پست الکترونیکی یا پیامک، در حکم شنود و مستلزم رعایت مقررات مربوط است». مهم‌ترین مسئله درباره این مقررات، لزوم وجود دستور کتبی مقام ذیصلاح قضایی برای هرگونه شنود است.

بنابراین، ملاحظه می‌شود که حتی در صورتی که از لحاظ فناوریانه، امکان دسترسی به محتوای پست‌های الکترونیکی میسر باشد، از لحاظ قانونی بدون حکم مقام مجاز قضایی نمی‌توان این محتواها را کنترل و مطالعه کرد.

حریم خصوصی فیزیکی یا حریم منزل و خلوت افراد: خانه و محل سکونت را می‌توان از روشن‌ترین و مشخص‌ترین مصادیق حریم خصوصی دانست که از ابتدای خلقت بشر، مورد احترام همه افراد بوده است و گذشت زمان نیز نه تنها موجب کاهش حرمت این فضا نشده، بلکه در قوانین کشورهای مختلف اصول و مواردی مشاهده می‌شود که در مقام حمایت از این حق برآمده‌اند. سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود مفهوم منزل است. در پاسخ باید منزل را مکانی نامید که شخص آن را به‌عنوان محل خلوت و استراحت و انجام امور شخصی و خانوادگی خود انتخاب کرده است. بدیهی است که این انتخاب او با قوانین جاری مغایر نبوده و از این حیث نیز مصونیت قابل تسری به منازل و اماکن و محل‌های سرپوشیده مثل داخل اتومبیل نیز خواهد بود. برای حمایت از این ساحت، در قانون مجازات اسلامی می‌توان به موادی از قبیل ماده ۶۹۴ دربارهٔ ورود به عنف یا تهدید به منزل یا مسکن دیگری و ماده ۶۹۱ دربارهٔ ورود به قهر و غلبه بر ملک دیگری اشاره کرد. در ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری نیز پس از تعیین موارد جرم مشهود، در بند ث، بازرسی منزل برای دسترسی به متهم را منوط به اجازهٔ صاحب خانهٔ متصرف آن می‌کند. در جرایم غیر مشهود هم تفتیش و بازرسی منازل و اماکن تنها در مواردی است که حسب دلایل، ظن قوی به کشف متهم یا اسباب و آلات و دلایل جرم در محل وجود داشته باشد و مطابق ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری، این امر هم با اجازهٔ مخصوص مقام قضایی ممکن است، اگرچه اجرای تحقیقات به‌طور کلی از طرف مقام قضایی به ضابط ارجاع شده باشد.

ممنوعیت تجسس در حریم خصوصی در آیات قرآن مجید: در آیات متعددی از قرآن مجید بر لزوم رعایت حریم خصوصی اشخاص تأکید شده است. سنت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار و نیز سیرهٔ مسلمانان هم سرشار از توصیه‌هایی در پرهیز از نقض مصادیق حریم خصوصی است. البته نه در آیات قرآن و نه در روایات از اصطلاح «حریم خصوصی» استفاده نشده است، زیرا موضع اسلام در مواجهه با این موضوع یک موضع «تحویل گرایانه» است، یعنی از ماهیت و محتوای حریم خصوصی حمایت

شده است، بدون آنکه نامی از آن برده شود. حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر نظیر حق مالکیت، حق آزادی از تجسس، حق برخورداری از اصل برائت و حق غیرقابل تعرض بودن حقوق وابسته به شخصیت مورد حمایت قرار گرفته است. نکته مهمی که در تفسیر آیات و روایات اسلامی مربوط به حریم خصوصی باید مورد توجه قرار گیرد، آن است که آیات و روایات مذکور بیشتر در قالب احکام تکلیفی از مصادیق حریم خصوصی حمایت کرده‌اند، نه در قالب احکام وضعی (انصاری، ۱۳۸۳: ۶۶). رایج‌ترین اصطلاحاتی که در آیات اسلامی درباره حریم خصوصی به کار رفته‌اند به شرح زیر هستند:

- ممنوعیت تجسس، تحسس و تفتیش: تعاریف مختلفی در مورد تجسس و تحسس وجود دارد. برخی این دو را مترادف با یکدیگر گرفته‌اند و برخی هم برای آنها معانی مختلف قائل شده‌اند. اما به‌طور خلاصه می‌توان تجسس را پرسش از امور پنهان اشخاص یا عیوب آنها یا هر پرسشی ولی به نیت شر دانست و تحسس عبارت است از احوال‌پرسی یا پرسش یا آگاه شدن از امور آشکار و بدون کتمان دیگران. ممنوعیت تجسس در امور دیگران در آیه ۱۲ سوره حجرات^۱ آمده است. قرآن با صراحت تمام، تجسس را در آیه فوق منع کرده و هیچ‌گونه قید و شرطی برای آن قائل نشده و این نشان می‌دهد که جستجوگری در کار دیگران و تلاش برای افشای اسرار آنها گناه است و رعایت حریم خصوصی افراد در همه اشکال آن، از عبارت «لاتجسسوا» در این آیه قابل تعبیر است. تفاسیر مختلف در ذیل عبارت «لاتجسسوا» با استفاده از برخی روایات موجود در این خصوص از منع و ممنوعیت تتبع و تفحص در عورات (به معنی آنچه آشکار شدن آن موجب شرمساری است) و عثرات (به معنی اسرار و رازها) سخن گفته‌اند و توضیحات دیگر نیز غالباً بر حول محور همین مسئله است. البته در تفاسیر معاصر مباحث به‌صورت گسترده‌تر و تحلیلی‌تر مطرح شده و گاهی مصادیق فردی و اجتماعی نیز از آن ذکر گردیده است. برخی تفاسیر حفاظت خود از تجسس دیگران را حقی برای شخص قلمداد کرده است که باید مراعات و محافظت گردد. با روشن شدن مفهوم و ماهیت حریم خصوصی، در ادامه مبانی نظری این حق در تعالیم

۱- یا ایها الذین امنوا اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم و لاتجسسوا و لایغتب بعضکم بعضا.

اسلامی و همچنین آیات و روایات مورد بحث قرار می‌گیرد.

- اصل حرمت و احترام عرض و آبرو: در تعالیم اسلامی، هرگونه هتک عرض و آبروریزی اشخاص حرام بوده و شدیداً مورد تقبیح قرار گرفته است. احترام و ارزش انسان در حدّی است که هرگونه تعرض و مخدوش کردن آبرو و عرض مسلمان شدیدترین عقوبت‌ها را دارد. وجوب دفاع از آبرو در کتب فقهی در عرض دفاع از نفس آمده است (سبزواری، ۱۴۱۳: ۱۵۸ و مدنی کاشانی، ۱۴۱۰: ۱۰۹). حفظ آبرو در احادیث شیعه از حفظ هر امر دیگری نیز ارزشمندتر شناخته شده است. روایت علوی «ان افضل الفعال، صیانه العرض بالمال» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۵). همچنین روایت نبوی «المؤمن حرام کله عرضه و ماله و دمه» (نوری، ۱۴۰۸: ۱۳۶) به روشنی بیانگر این موضوع است. دستوراتی مانند محروم نکردن سائل^۱ و مهلت دادن به بدهکار^۲ در قرآن وجود دارد که بیانگر لزوم حفظ آبروی اشخاص است. در روایات نیز، آبروی مؤمن مقدس‌تر از حرمت کعبه دانسته شده است (علی بن موسی، ۱۴۰۶: ۳۳۵ و ابن بابویه، ۱۳۶۲: ۶۵۴). بیان عیوب واقعی انسان، علاوه بر اینکه مشمول عنوان «غیبت» است؛ باعث هتک آبرو و شرافت اجتماعی وی نیز است. انتساب اموری که در شخص موجود نیست نیز مشمول عنوان «تهمت» است. اسلام پیروان خود را به شدت از این گونه امور نهی کرده است و حفظ آبروی اشخاص از جمله حقوق و تکالیف مسلمانان دانسته شده است. نقض حریم خصوصی اشخاص که ممکن است در اشکال متفاوتی بروز یابد، موجب آبروریزی شخص محسوب می‌شود و به لحاظ تطبیق با عنوان هتک عرض، از نظر شرعی حرام بوده و جایز نیست. با بررسی آیات قرآن به ویژه آیه ۱۲ سورة حجرات، چنین به دست می‌آید که قرآن بر رعایت حریم خصوصی تأکید بسیاری دارد.

تجسس در لغت به معنای پیگیری و تفحص از امور مردم است (الخوری، ۱۸۸۹: ۲۳۷). لغت‌شناس دیگری در مورد تجسس این گونه نگاشته است: «التجسس بالجیم: التفتیش عن بواطن الامور و اکثر ما يقال فی الشر و الجاسوس صاحب سر الشر»

۱- سورة ضحی، آیه ۱۰.

۲- سورة بقره، آیه ۲۸۰.

(ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱۲۳). «تجسس، تفتیش کردن از باطن کارهاست و بیشتر در امور شر استعمال می‌شود و جاسوس کسی است که اسرار ناگفتنی دیگران را در اختیار داشته باشد». واژه «تجسس» از نظر معنایی و لفظی به «تجسس» نزدیک است؛ لکن مفهوم آن دو متفاوت است. در تمایز معنایی این دو واژه آمده است: «استمع حدیث القوم و طلب خبرهم فی الخیر و بالجیم بالشر؛ تجسس کرد یعنی به اخبار مردم گوش داد تا اخبار سری ایشان را به دست آورد، در جایی که نیت وی خیر باشد و تجسس گویند هرگاه نیت وی شر باشد» (ثعالبی، ۱۳۹۹: ۱۹۰ و الطبرسی، ۱۳۹۹: ۱۳۷). در واقع، تجسس و تجسس دو واژه هستند که در معنا از یکدیگر جدا نیستند؛ به جز اینکه تجسس نسبت به چیزهایی است که پوشیده شده است و جاسوس هم از آن گرفته شده است و تجسس عبارت است از بحث کردن پیرامون چیزی که آن را می‌شناسی. در آیه شریفه مذکور از تجسس نهی شده است و نهی نیز دال بر حرمت است. این آیه، صراحتاً مسلمانان را از اینکه در احوالات دیگران تجسس کنند منع کرده است و به مسلمانان اجازه نداده است که به دنبال امور پنهانی دیگران کنجکاوی کنند، اعم از اینکه امور مزبور عیب باشند یا نباشند. فلذا، منع تجسس در امور و احوال دیگران با اطلاق و عمومیت خود شامل همه مصادیق حریم خصوصی می‌شود. بدین تقریر که هرگونه کنکاش، پی‌جویی، کنجکاوی و دسترسی به اطلاعات افراد که ایشان آن را پنهان داشته‌اند، تجسس منهی عنه محسوب می‌شود. غیبت، دیگر مفهومی است که در این آیه مورد نهی واقع شده است و این نهی صریح در حرمت تکلیفی است. در تعریف غیبت آمده است: «اغتابه، اذا ذكره بما يكرهه من العيوب و هو الحق؛ و الاسم الغيبه؛ هنگامی می‌گوییم غیبت او را کرد که شخص عیوب واقعی و موجود دیگری را که وی کراهت از بیان آنها دارد بگوید» (فیومی، ۱۴۱۴: ۴۵۸). از دقت در آیه ۱۲ سوره حجرات به دست می‌آید که گمان بد و سوءظن به دیگران به تحریک حس کنجکاوی بشر می‌انجامد و مقدمه‌ای برای تجسس است. قاعدتاً شخصی که از مدت‌ها قبل به دیگری بدگمان شده است و هم‌اکنون با تحقیق و کنجکاوی (تجسس) به اموری پی برده است، در پی افشا و اعلان مکشوفات خود اقدام به غیبت کردن، می‌کند. شارع مقدس در این آیه شریفه با منع افراد از سوءظن و پی‌جویی عیوب، زمینه‌های دخالت در حریم خصوصی را از بین

برده است و حمایت‌های پیشینی برای دفاع از حریم خصوصی اشخاص اعمال کرده است.

نکته قابل ذکر دیگری که باید به آن اشاره کرد وجود مفاهیمی همچون ارتداد، جرح شهود و ... در آیات و روایات است که ممکن است شائبه جواز نقض حریم خصوصی را داشته باشند؛ لکن باید متوجه بود که در تمامی موارد مذکور شرایط خاصی وجود دارد. به عنوان مثال، در مسئله ارتداد تا زمانی که شخص عقیده منحرف خود را صراحتاً نزد دو مرد عادل افشا نکرده باشد، اساساً مسئله قابل اثبات نیست و طبق عموماًمانند حرمت تجسس، قاضی حق تفتیش عقیده شخص را ندارد. اما زمانی که شخص، به طور علنی در صورت وجود سایر شرایط، عقیده منحرف خود را اعلام کند؛ شارع برای حمایت از حوزه حریم عمومی جامعه، مؤلف به مجازات شخص مرتد است. در مورد جرح شهود نیز، شهود جرح فقط عدم عدالت شخص را مورد گواهی قرار می‌دهند و نیازی نیست که مستند عدم عدالت و فسق شخص مشهود علیه را بیان کند. بدین ترتیب، در این گونه موارد، تجسسی اتفاق نمی‌افتد (سوره نور، آیات ۲۷ و ۲۸).^۱ طبق این آیات، هیچ‌کس حق ندارد بدون اطلاع و اجازه قبلی به منزل دیگری وارد شود. در زمان جاهلیت بین اعراب رسم نبوده است که برای ورود اجازه بگیرند. قرآن کریم با نزول این آیات، این رسم غلط را منسوخ کرد. این موضوع از شأن نزول آیات نیز قابل استنتاج است. عدی بن ثابت می‌گوید علت نزول آیات چنین بوده که زنی از انصار نزد رسول خدا آمد و گفت: یا رسول الله، اوقات و حالاتی بر من می‌گذرد که نمی‌خواهم پدرم یا فرزندم مرا در آن اوقات و حالات ببینند، در صورتی که اینان هر وقت سرزده به خانه من می‌آیند و من از این حیث در زحمت و کراهت هستم؛ بنابراین چه کاری می‌توانم بکنم. سپس، این آیات نازل شد (محقق، ۱۳۶۱: ۵۶۷ و واحدی، ۱۴۱۱: ۳۳۴). شأن نزول آیات، دقیقاً در رابطه با نقض حریم خصوصی شخص است.

«تستأنسوا» از ماده «انس» گرفته شده است. انس به هر چیز و به سوی هر چیزی؛

۱ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلْيَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤدِّنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ.

یعنی الفت گرفتن به آن و استیناس عملی است که به این منظور انجام شود (موسوی همدانی، ۱۳۷۴: ۱۵۳). در آیه ۲۷ سوره نور، از واژه «تستأنسوا» استفاده شده است نه «تستأذنوا»؛ تستأنسوا بیانگر اجازه‌ای توأم با تحیت و لطف و آشنایی و صداقت است و نشان می‌دهد که حتی اجازه گرفتن باید کاملاً مؤدبانه و دوستانه و خالی از هرگونه خشونت باشد. مرحوم طبرسی در تفسیر این آیه می‌نویسد: «به هیچ وجه نمی‌توان داخل خانه غیر شد، اعم از اینکه صاحب‌خانه در خانه باشد یا نباشد، مگر اینکه اجازه داده شده باشد، حتی جایز نیست به داخل خانه نگاه کند تا بداند که کسی در خانه هست یا نیست» (الطبرسی، ۱۳۹۹: ۱۵۷). علامه طباطبایی نیز عنوان کرده است: «چه بسا می‌شود که صاحب‌خانه در حالی قرار دارد که نمی‌خواهد کسی او را به آن حال ببیند یا از وضعی که دارد باخبر شود. از اینجا معلوم می‌شود که مصلحت این حکم پوشاندن عورات مردم و حفظ احترام ایمان است، پس وقتی شخص داخل شونده هنگام دخولش به خانه غیر، استیناس کند و صاحب‌خانه را به استیناس خود آگاه سازد و بعد داخل شده و سلام کند، در حقیقت او را در پوشاندن آنچه باید بپوشاند کمک کرده و نسبت به خود ایمنی‌اش داده و معلوم است که استمرار این شیوه پسندیده، مایه استحکام اخوت و الفت و تعاون عمومی بر اظهار جمیل و ستر قبیح است و جمله «ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» هم اشاره به همین فواید است. این آیه، صرفاً در خصوص لزوم رعایت حریم خصوصی اماکن، منازل و محیط‌های خصوصی افراد دلالت دارد و هرگونه ورود به منازل افراد را منوط به کسب اجازه می‌کند.

لزوم کسب استیناس در آیه ۲۷ سوره نور، بیانگر شخصی بودن معیار شناسایی مصادیق حریم خصوصی است. آیه مذکور از این نظر که اهل منزل در چه وضعیتی در درون خانه هستند، مطلق بوده و مسلمانان را مکلف به استیناس کرده است. از این اطلاق، چنین برداشت می‌شود که واردشونده به منزل باید صرف‌نظر از اینکه اهل منزل در چه حالتی هستند از ایشان برای ورود اجازه کسب کند. زیرا چه بسا شخص ساکن در منزل رضایت به مشاهده شدن در آن وضعیت را نداشته باشد و این همان معیار شخصی است.

در پاسخ به این سؤال که مرجع تمییز امور خصوصی از غیر خصوصی را چه چیزی باید دانست، باید گفت که بهترین مرجع برای تمییز امر خصوصی از غیر خصوصی «خود فرد» است. به عبارت دیگر، هر فرد با توجه به شرایط و اوضاع و احوال بسیار متنوع پیرامون خود بهترین کسی است که می‌تواند بخشی از امور زندگی‌اش را تحت عنوان امور خصوصی از دیگر آموزش جدا کند. اما در عین حال امور خصوصی در کنار امور غیر خصوصی معنا پیدا می‌کند. امور غیر خصوصی اموری هستند که افراد از در اختیار دیگران قرار دادن آنها ابایی ندارند. مهم‌ترین عاملی که می‌تواند مرز میان خصوصی و غیر خصوصی را مشخص سازد رضایت فرد است که در کمال صحت اراده و آگاهی از اوضاع پیرامونی اعلام شده باشد (سوره نور، آیه ۱۹)^۱. این آیه مسلمانان را از اشاعه فحشا بر حذر می‌دارد. باید توجه داشت که اشاعه فحشا منحصر به این نیست که شخص تهمت و دروغ بی اساس را در مورد زن و یا مرد باایمانی نشر دهد و آنان را به عمل منافی عفت متهم سازد، بلکه این تعبیر مفهوم وسیعی است که هرگونه نشر فساد و اشاعه زشتی‌ها و قبایح را شامل می‌شود (مکارم، ۱۳۷۴: ۴۰۳). اگرچه برخی محققان سعی کرده‌اند که از این آیه، حرمت تجسس و تفتیش را استدلال کنند (احمدی میانجی، ۱۳۸۱: ۱۲۳)؛ اما حق آن است که این آیه، مربوط به حرمت تجسس نیست؛ بلکه صرفاً در خصوص مرحله افشاسازی اطلاعات به دست آمده از طریق نقض حریم خصوصی است. بدین بیان که هرگاه شخصی به هر طریقی از گناهان دیگری اطلاع پیدا کرد، حق افشای آن را ندارد. این آیه با تشریح حرمت افشای اطلاعات به دست آمده از طریق نقض حریم خصوصی، از حریم خصوصی افراد حمایت پسینی کرده است.

ممنوعیت تجسس در حریم خصوصی بر اساس روایات: روایات بسیاری در خصوص احترام آبرو و حیثیت مؤمن، ممنوعیت تجسس و تفتیش، ممنوعیت ورود به منزل غیر بدون اذن، ممنوعیت استراق سمع، ممنوعیت غیبت و ممنوعیت اشاعه فحشا و هتک ستر وارد شده است که همگی دال بر حساسیت شدید شارع بر رعایت حریم خصوصی اشخاص است. قابل توجه آنکه، علاوه بر اینکه گونه‌های نقض حریم

۱. إِنَّ الدِّينَ يَجُوزُ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الدِّينِ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ.

خصوصی در فقه امامیه مورد بحث واقع شده است، علمای اخلاق نیز با سخت‌گیری بیشتری به پیروان خود متذکر می‌شوند که به هیچ وجه نزدیکی این‌گونه گناهان نشوند. سوءظن اگرچه نقض حریم خصوصی اشخاص نیست؛ لکن، همان‌گونه که بیان شد می‌تواند مقدمه‌ای بر نقض حریم خصوصی اشخاص شود و به همین دلیل نیز مورد نهی واقع شده است. در این قسمت، روایاتی که صراحتاً دال بر حمایت از حریم خصوصی اشخاص است، مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

– روایات دال بر ممنوعیت ورود به منزل غیر بدون اذن: حریم منزل در روایات متعددی که از منابع روایی شیعه نقل شده است، دارای احترام زیادی است. اختصاص باب روایات دال بر ممنوعیت ورود به منزل غیر بدون اذن در کتب روایی اصلی شیعه مانند وسایل‌الشیعه و الکافی شاهد این مدعاست. در ادامه برخی از این روایات مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف) حکم پیامبر(ص) در قضیه سمره بن جندب، حدیث معروف «لاضرر و لاضرار فی اسلام» و شأن صدور این بیان از پیامبر اکرم(صلی‌الله‌علیه و آله) یکی از بارزترین موارد حمایت از حریم خصوصی منازل اشخاص است. سمره بن جندب پس از فروش منزل خویش به یکی از صحابی، گاه و بیگاه به بهانه سرکشی به درخت نخل خرما می‌خورد که در آن منزل وجود داشت، به منزل صحابی تردد می‌کرد. صحابی از ترددهای بی‌موقع و بدون اذن سمره ناراحت شده و به رسول‌الله(ص) شکایت می‌کند. پیامبر اکرم(ص) ابتدا از سمره بن جندب می‌خواهد که برای هر دفعه ورود به منزل صحابی از وی یا اهل منزل اذن بگیرد؛ ولی سمره نمی‌پذیرد. پیامبر برای از بین بردن ریشه نزاع، سمره را دعوت به معاوضه می‌کند؛ لکن سمره قبول نمی‌کند. پیامبر نیز برای جلوگیری از ورود بدون اذن و اجازه به منزل انصاری به ایشان دستور کندن و از بین بردن درخت را می‌دهند. در تحلیل چرایی حکم پیامبر به قطع درخت، باید قطع درخت را مجازات تعزیری دانست. پیامبر در واقع برای ورود بدون اذن سمره بن جندب که فعلی حرام انجام می‌داد، بنا به صلاحدید خود مجازات تعزیری(قطع درخت ماده نزاع) جعل کرد.

اهمیت این حدیث در حمایت از حریم خصوصی منازل اشخاص با عنایت به حدیث نبوی «حرمة مال مسلم كحرمة دمه»(ابن‌بابویه، ۱۴۱۳: ۵۷۰ و کلینی، ۱۴۰۸: ۳۶۰)

بیشتر معلوم می‌شود. اگرچه اسلام برای اموال افراد احترام فوق‌العاده‌ای قائل است و ضمن حمایت از مالکیت خصوصی، به مسلمانان توصیه می‌کند از اموال خویش دفاع کنند، لکن درجایی که مالک بخواهد با نقض حریم خصوصی اشخاص به اموال خود سرکشی کند، با اقتدار از چنین عملی جلوگیری می‌کند. از این روایت این‌گونه استفاده می‌شود که درجایی که اشخاص به هر دلیلی در محیط منزل خصوصی سایر افراد دارای حقوقی هستند، در مرحله اجرای حق خود باید حقوق دیگران را نیز لحاظ کنند و از جمله حقوق افراد، حق بر حریم خصوصی است. هرگونه سوءاستفاده از حق در قالب نقض حریم خصوصی افراد ممنوع است و با ناقض حریم خصوصی به‌شدت رفتار خواهد شد.

– **مجازات نظاره‌گر به منزل غیر بدون اذن:** در کتب روایی نیز مبحثی تحت عنوان «النظر الی دار الغیر بغیر اذنه» (مامقانی، ۱۳۸۲: ۵۰۶) وجود دارد که صراحتاً در خصوص نقض حریم خصوصی منازل اشخاص است. از جمله این روایات، می‌توان به روایت زیر اشاره کرد: «ان من اطلع فی بیت جاره فنظر الی عوره رجل و شعر امرأه أو شیء من جسدها کان حقا علی الله ان یدخله النار مع المنافقین الذین یتبعون عورات النساء فی الدنیا و لایخرج من الدنیا حتی یفضحه الله و یدبی للناس عورته فی الآخرة؛ هرکس بر خانه همسایه خویش دسترسی داشته باشد و به آن نگاه کند و عورت مرد منزل یا موی زنان اهل منزل یا قسمت دیگری از بدن زنان اهل منزل را نظاره کند؛ بر خداست که وی را داخل جهنم در کنار منافقان کند که در جستجوی نظاره بر بدن زنان دنیا بوده‌اند؛ و از دنیا نمی‌رود مگر اینکه خداوند وی را در میان مردم ضایع گرداند و در روز قیامت نیز زشتی‌های او را در بر مردمان آشکار می‌کند» (مامقانی، ۱۳۸۲: ۵۰۷). در این روایت، کسانی که به دنبال نظاره بر بدن زنان هستند و آنانی که منزل غیر را بدون اذن صاحب ملک نگاه می‌کنند، در ردیف منافقان آورده شده‌اند و وعده عذاب به ایشان داده شده است و وعده عذاب در مورد امری، دلالت بر تحریم آن دارد. در حقیقت، شارع مقدس با تحریم نقض حریم خصوصی منازل، سعی کرده است به تحرکی، عامل درونی انسان‌ها جهت پیشگیری از نقض حریم خصوصی منازل همت گمارد.

در روایت دیگری، حضرت امام صادق (ع) می‌فرماید: «اذا اطلع رجل علی قوم یشرف علیهم أو ینظر من خلل شئل هم؛ فرمونه فأصابوه فقتلوه أو ففقوا عینه فلیس علیهم غرم؛ هرگاه شخص بر گروهی اشراف و اطلاع پیدا کند یا از سوراخی آنها را نظاره کند؛ پس چنانچه او را سنگ بزنند و کشته شود یا چشم وی درآید، ضمانی متوجه ایشان نیست» (کلینی، ۱۴۰۸: ۲۹۱). بنابراین، روایت‌های مورد اشاره بر ضرورت تأمین امنیت اخلاقی افراد در قلمرو حریم خصوصی و خانوادگی اشاره می‌کند، به طوری که نقض کنندگان حریم خصوصی چه از سوی افراد حقیقی و چه از سوی افراد حقوقی را مستوجب مجازات شدید دانسته‌اند.

روایات دال بر ممنوعیت استراق سمع: از جمله احادیثی که صراحتاً این امر را مذمت کرده است، می‌توان به روایت امام صادق (علیه‌السلام) اشاره کرد: «ان المستمع حدیث قوم و هم له کارهون یعذب اللّوم القیامه و یصب فی اذنه الانک؛ هر کس به کلام دیگران گوش دهد، در حالی که ایشان به این فعل وی رضایت ندارند، خداوند در روز قیامت وی را عذاب می‌کند و در گوش او سرب خواهد ریخت (ابن بابویه، ۱۳۶۲: ۱۰۸ و حرعاملی، ۱۴۰۹: ۲۹۷). استراق سمع و گوش دادن به سخنان دیگران، امری مذموم و به دور از ادب انسانی است. اشخاصی که در گوشه‌ای به دور از دیگران و در محیطی تنها نشسته‌اند و در حال گفتگو هستند یا اینکه با وسایل ارتباطی نوین در حال مکالمه‌اند، بالبداهه انتظار دارند کسی به مکالمه‌های ایشان گوش ندهد و گفتگوها مخفی باقی بماند؛ در صورتی که ایشان گمان بر شنود داشته باشند، ممکن است بسیاری مطالب را نگویند. در روایات شیعه، استراق سمع مکالمات دیگران تقبیح شده است. همان‌طور که در اصل ۲۵ قانون اساسی^۱، به هر روی ممنوعیت تجسس در حریم خصوصی با شیوه‌ها و روش‌های خود، تحت هر عنوان منع شده است؛ مگر به موجب حکم صریح قانونی در مواردی که تجسس و کشف جرم برای پیشگیری از اقداماتی که مخل امنیت اجتماعی و اخلاقی در جامعه می‌شود و با ماهیت سازمان‌یافته به وقوع پیوسته و عفت عمومی جامعه را جریحه‌دار می‌کند.

۱ - بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخبرات تلگرافی و تلفکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع اعلام شده؛ مگر به حکم قانون.

در قوانین موضوعه ایران نیز، در تبصره ماده ۱۰۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸ آمده است: «کنترل تلفن افراد جز در مواردی که به امنیت کشور مربوط است یا برای احقاق حقوق اشخاص به نظر قاضی ضروری تشخیص داده شود، ممنوع است». ماده ۳۶ قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ نیز مقرر داشته است: «تفتیش و توقیف داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی به موجب دستور قضایی و در مواردی که عمل می‌آید که ظن قوی به کشف جرم یا شناسایی متهم یا ادله جرم وجود داشته باشد». به‌طور مثال، ماده ۵۸۰ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) بیان می‌دارد: «هریک از مستخدمان و مأموران قضائی یا غیر قضائی یا کسی که خدمت دولتی به او ارجاع شده باشد، بدون ترتیب قانونی به منزل کسی بدون اجازه و رضای صاحب‌منزل داخل شود، به حبس از یک ماه تا یک سال محکوم خواهد شد؛ مگر اینکه ثابت کند به امر یکی از رؤسای خود که صلاحیت حکم را داشته است، مکره به اطاعت امر او بوده، اقدام کرده است که در این صورت، مجازات مزبور در حق امر اجرا خواهد شد و اگر مرتکب یا سبب وقوع جرم دیگری نیز باشد، مجازات آن را نیز خواهد دید و چنانچه این عمل در شب واقع شود، مرتکب یا امر به حداکثر مجازات مقرر محکوم خواهد شد». نکته دیگری که در خصوص عدم رعایت ضوابط ورود به حریم خصوصی باید به آن اشاره کرد، عدم اعتبار دلایل کشف‌شده بر اثر عدم رعایت ضوابط است. اصل مشروعیت تحصیل دلیل می‌طلبد تا به هنگام جمع‌آوری ادله، با احترام به حریم مسکن و مأوی و محل کار افراد و رعایت حرمت مجموعه مراسلات و مکاتبات آنها، با حفظ اصل رازداری و گمنامی اشخاص و احترام به حق خلوت آنها، حریم خصوصی شهروندان جامعه را پاس داریم تا ضمن صیانت از حقوق فردی و کرامت انسانی آنها، از مخدوش شدن و بی‌اعتباری ادله اکتسابی جلوگیری کنیم (تدین، ۱۳۸۸: ۳۷). اما حریم خصوصی افراد صرفاً توسط دولت‌ها نقض نمی‌شود، بلکه افراد نیز ممکن است حریم خصوصی یکدیگر را نقض کنند. تفاوتی که در این زمینه وجود دارد این است که هرگاه حریم خصوصی یک شهروند مورد تجاوز قرار، می‌توان به قوانین موجود و نظم اجتماعی پناه برد و از دولت و قوه قضائیه استمداد جست و فرد متجاوز را مجازات کرد. اما این امر در مورد دولت به‌سادگی صورت نمی‌گیرد. نمی‌توان دولت را به خاطر نقض حریم خصوصی مجازات کرد، بلکه تنها شاید بتوان دولت را به جبران

خسارت ملزم کرد. بنابراین، به نظر می‌رسد بیش‌ترین تهدید علیه حریم خصوصی اشخاص از ناحیه دولت‌ها صورت گیرد تا سایر اشخاص.

– روایات دال بر ممنوعیت افشای سر: بی‌تردید هر فردی در زندگی خویش ناگفته‌هایی دارد که بخش پنهان زندگی او به شمار می‌رود و وی هرگز تمایلی به بیان آنها ندارد. از این امور معمولاً به «سر» تعبیر می‌شود. سر را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «چیزی که انسان پیش یا پس از آنکه به دیگری بگوید، خواستار پنهان کردنش باشد و مواردی که بدون تصریح بر این خواسته قرائنی بر طلب کتمان دلالت کند نیز مشمول این تعریف شناخته شده است» (السر فی المهن الطبی، بی تا، ۲۰۷). بنابراین، هر امر پوشیده و مخفی از دیگران که قانون یا درخواست صاحب آن یا اخلاق اجتماعی و حرف‌های افشای آن را منع می‌کند، سرّ به شمار می‌رود. از این‌رو، اطلاعاتی که به‌نوعی فردی تلقی می‌شوند مانند شماره حساب بانکی، اطلاعات راجع به اعضای خانواده، شغل قبلی و سایر اطلاعاتی که مختص شخص هستند را باید جزء اسرار دانست. از سوی دیگر، خصوصیات و ویژگی‌های روحی فرد و همه آنچه در محدوده زندگی خصوصی او قرار می‌گیرد مانند وضعیت منزل، گفتگوهای شخصی وی با دیگران و اسرار خانوادگی، شامل حریم خصوصی اطلاعاتی فرد می‌شوند.

در روایات نیز به رازداری و عدم افشای سرّ دیگران توصیه‌های فراوانی شده است. از جمله این روایات می‌توان به حدیث امام صادق (ع) اشاره کرد که فرمودند: «من روی علی مؤمن روایه رید بها شینه و هدم مروته لیسقطه من اعین الناس، اخرج الله من ولایته الی ولایه الشیطان، فلا یقبله الشیطان؛ هر کس سخنی راجع به شخص دیگری نقل کند و با این نقل، قصد داشته باشد مروّت او را از بین ببرد و وی را از چشم مردمان بیندازد، خداوند او را از ولایت خود خارج کرده و داخل در ولایت شیطان می‌کند، اما شیطان نیز او را قبول نمی‌کند» (کلینی، ۱۴۰۸: ۳۵۸). یا در روایت دیگری می‌فرمایند: «من اطلع علی مؤمن ذنب او سیئه فافشی ذلک علیه و لم یکتّمها ... کان کعاملها و علیه وزر ذلک الذی افشاه علیه؛ هر کس از مؤمنی گناهی سراغ داشته باشد و آن را افشا کند و مستور نکند ... گناهی هم‌اندازه گناه افشا کرده بر عهده وی است» (نوری، ۱۴۰۸: ۴۱۱). همان‌گونه که از این روایات به دست می‌آید، شارع مقدس از اسرار افراد به‌عنوان یکی از حقوق خصوصی آنها حمایت کرده است.

ممنوعیت تجسس در جرایم منافی عفت: در تعریف جرایم منافی عفت می‌توان گفت، جرایمی است که ناشی از روابط نامشروع و خارج از علقهٔ زوجیت زن و مرد و بر حسب عرف و احساسات جامعه، قبیح بوده یا اعمالی است که شرع مقدس ممنوع کرده و منافی عفت یا اخلاق عمومی جامعه است که از مصادیق آن روابط نامشروع زن و مرد یا تظاهر به فسق در انظار عمومی است (ایرانی ارباطی، ۱۳۸۶: ۲۸۰). مادهٔ ۱۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، هرگونه تحقیق و حتی پرسش در جرایم منافی عفت را ممنوع کرده و با فرض ایجاد زمینهٔ قانونی برای تحقیق، آن را فقط از وظایف قاضی دادگاه (نه ضابطان و نه دادسرا) دانسته است.

روش‌شناسی تحقیق

این مطالعه از نظر هدف کاربردی -توسعه‌ای و از نظر روش توصیفی-اسنادی است. در این پژوهش، نگارنده در مرحلهٔ اول با بهره‌گیری از شیوهٔ فیش‌برداری و استفاده و مراجعه به اسناد و مدارک موجود (منابع کتابخانه‌ای، اینترنتی و تحقیقات داخلی و...)، نسبت به جمع‌آوری اطلاعات در خصوص موضوع مورد نظر اقدام کرد. در مرحلهٔ بعد با مطالعهٔ پیشینهٔ تحقیقات و با رجوع به منابع دست‌اول از جمله مقالات و گزارش‌های پژوهشی، به تبیین مفاهیم و ماهیت حریم خصوصی، حریم خصوصی در آیات و روایات، مبانی ممنوعیت تجسس در حریم خصوصی، امنیت اخلاقی و غیره پرداخته شد. سپس، با استناد به قوانین موضوعه از جمله قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری و منابع فقهی و حقوقی متعدد دیگر، مبانی نظری پژوهش حاضر سازمان‌دهی شد.

نتیجه‌گیری

مجموعه مباحث نظری مستخرج از آیات و روایات قرآن حاکی از آن است که حفظ حریم خصوصی اشخاص که در راستای حفظ ارزش‌های اخلاقی آنان معنا پیدا می‌کند، از وظایف اصلی جامعه و حکومت است. بنابراین، هیچ شخص حقیقی، حقوقی یا نهادهای دولتی نمی‌توانند متعرض حریم خصوصی مکانی افراد شوند و به جان و مال و آبروی اشخاص آسیب برسانند. لذا حریم خصوصی از مهم‌ترین مفاهیمی است که

در اکثر نظام‌های حقوقی خصوصاً نظام جزایی اسلام به‌طور جدی مورد تأکید قرار گرفته و احکام فقهی - حقوقی متعددی در این زمینه ارائه شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که حریم خصوصی بخشی از زندگی انسان است که عرفاً و قانوناً هرگونه ورود، نظارت، کنترل و کسب اطلاع راجع به آن صرفاً باید با اذن شخص صاحب حق صورت گیرد، مگر در موارد مصرح قانونی. بنابراین، دولت به‌عنوان نهاد حافظ منافع اشخاص و جامعه، باید در این حوزه، نه‌تنها خود وارد نشود و به تجسس یا کاوش نپردازد، بلکه با تشدید قوانین و مجازات، بر افزایش ضریب امنیتی حوزه خصوصی و حریم شخصی و امنیت اخلاقی بیفزاید و با یافتن راهکارهای نوین، امکان هرگونه تعرض و هتک حرمت حریم خصوصی از اشخاص حقیقی و حقوقی سلب شود. رعایت حق حریم خصوصی، بسترهای لازم را جهت رشد و تکامل شخصیت افراد فراهم می‌سازد. از طرف دیگر، از آنجایی که نفوذ به حریم خصوصی افراد موجب ریخته شدن آبروی آنها شده و حیثیت عمومی و امنیت اخلاقی آنها خدشه‌دار می‌شود؛ موضوعی که در روایات با عنوان حرمت ریختن آبروی مؤمنان نهی شده است؛ چراکه علاوه بر نکوهیده بودن عمل، موجب اشاعهٔ مفسده در جامعه می‌شود.

از بند هفتم فرمان حضرت امام خمینی (ره) و مواد اشاره شده در مبانی نظری چنین استنباط می‌شود، در مواردی، مصالح عالی تری از جمله حفظ مصالح اسلام، امنیت عمومی، کشف جرایم و تأمین امنیت اخلاقی و عفت عمومی در جامعه ایجاب می‌کند که دولت بتواند محدودیت‌هایی بر این حق اعمال کند. حدود ملاحظات دولت در روابط و حریم خصوصی شهروندان در جهت اعمال مدیریت سیاسی و اجتماعی و اجرای برنامه‌های عمومی نیز باید مشخص و تعریف شده باشد. پس ورود به حریم خصوصی در زمانی نیز که جواز ورود به آن صادر می‌شود، تابع ضوابطی است که تخطی از این ضوابط حتی می‌تواند موجب مسئولیت کیفری باشد.

به نظر می‌رسد رعایت حریم خصوصی در راستای تأمین امنیت اخلاقی در تمامی سامانه‌های اخلاقی شناخته شده است؛ به‌گونه‌ای که حمایت از این حریم، هم در زمرهٔ ارزش‌های حقوقی و هم ارزش‌های اخلاقی قرار می‌گیرد. بنابراین، جرایمی که تحت عنوان جرایم اخلاقی و منافی عفت شناخته می‌شوند، بیش از دیگر جرایم، وجدان و

اخلاق عمومی را جریحه‌دار می‌کنند. مستلزم این امر است که قانون‌گذار، حقوق‌دانان و جرم‌شناسان به جهت ابعاد وسیع این جرایم، برای مواجهه با آن، توجه ویژه‌ای به آن داشته باشند. در هر حال، حفظ حقوق شهروندی و حاکمیت انصاف و عدالت در مراحل مختلف تجسس در حریم خصوصی به‌ویژه در مواردی که جرائمی با ماهیت سازمان‌یافته به وقوع می‌پیوندد و مصالح عمومی جامعه خدشه‌دار شده باشد، تجسس در حریم خصوصی ضروری است. بنابراین، حریم خصوصی مکانی افراد نباید مورد تعدی و تجاوز قرار گیرد. همان‌طور که در بسیاری از مباحث فقهی - حقوقی و همچنین اسناد بین‌المللی به حرمت تجسس و عدم جواز ورود به خانه مردم بدون اذن تأکید شده و حریم خصوصی غیر قابل تعرض قلمداد شده است، لذا زندگی خصوصی، امور خانوادگی، حقوق مادی و معنوی افراد از مداخله‌های خودسرانه به دور بوده و ضرورت دارد افراد جامعه در مقابل این‌گونه مداخلات غیرقانونی و غیرمجاز در قلمرو حریم خصوصی خود، مورد حمایت قانون قرار گیرند. بدیهی است برخی از جرایم حوزه حریم خصوصی از جمله جرایم اخلاقی و منافی عفت که با ماهیت سازمان‌یافته، به منظور اشاعه فساد و فحشا صورت گرفته و عفت عمومی و امنیت اخلاقی جامعه را جریحه‌دار می‌کند یا شاکه و شاکیان خصوصی داشته، که مستلزم تجسس و کشف جرم با رعایت موازین اسلامی و حفظ حریم خصوصی اشخاص است. درنهایت، با توجه به حمایت‌های نظام حقوقی ایران و نظام جزایی اسلام از حفظ حریم خصوصی و ممنوعیت تجسس غیرقانونی و غیرمجاز، رعایت الزام‌های اخلاقی در زمان کشف جرم ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

- آخوندی، محمود (۱۳۸۴). *آیین دادرسی کیفری*، تهران: انتشارات مجد، چاپ اول.
- ابن فارس، ابوالحسین احمد بن زکریا (۱۴۰۴). *معجم مقاییس اللغة*، تحقیق و ضبط: عبدالسلام محمد بن هارون، قم: دفتر تبلیغات اسلامی قم.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴). *لسان العرب* (جلد اول)، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، دار صادر، چاپ سوم.
- احمدلو، مونا (۱۳۹۲). *حریم خصوصی در فقه و حقوق ایران*. تهران: انتشارات مجد.

- احمدی میانجی، میرزا علی (۱۳۸۱). *اطلاعات و تحقیقات در اسلام*، تهران: نشر دادگستر.
- احمدی، احمد (۱۳۸۷). *نقض حریم خصوصی، چالشی پیش روی پیش گیری وضعی از وقوع جرم، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم*، شماره سوم، صص ۷۷-۱۱۰.
- اسکندری، مصطفی (۱۳۸۹). *ماهیت و اهمیت حریم خصوصی*، مجله حکومت اسلامی، شماره ۴، صص ۱۶۷-۱۴۷.
- افشار، لیلا و نعمتی، علی (۱۳۸۸). *حریم خصوصی در پژوهش های معطوف به انسان بر مبنای آموزه های اسلامی*. نشریه راهبرد فرهنگ، شماره هشتم و نهم، صص ۷۴-۵۹.
- الخوری الشرتونی اللبنانی، سعید (۱۸۸۹). *اقرب الموارد فی فصیح العربیه و الشوارد*، بیروت: بی نا.
- الطبرسی، ابی علی الفضل بن الحسن (۱۳۹۹). *مجمع البیان*، قم: منشورات مکتبه آیه الله العظمی المرعشی.
- انصاری، باقر (۱۳۸۳). *حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام و ایران*، مجله تطبیقی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره اول، صص ۶۶-۵۴.
- انصاری، باقر (۱۳۸۶). *حقوق حریم خصوصی*، تهران، نشر سمت.
- انصاری، شیخ مرتضی (۱۳۷۴). *فوائد الاصول (الرسائل)*، قم: انتشارات مصطفوی.
- ایرانی ارباطی، بابک (۱۳۸۶). *مجموعه نظریه های مشورتی جزایی*، جلد اول، تهران: انتشارات مجد، چاپ دوم.
- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد (۱۴۱۰ ق). *غرر الحکم و درر الکلم*، قم: دار الکتاب الإسلامی، چاپ دوم.
- ثعالبی، عبدالرحمن بن محمد (۱۳۹۹ ق). *تفسیر ثعالبی*، جلد چهارم، قم: بی نا.
- حرّ عاملی، محمد بن حسن بن علی (۱۴۰۹ ق). *تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه*، قم:
- خمینی، سید روح الله موسوی (۱۴۲۴). *توضیح المسائل*، جلد دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). *لغت نامه دهخدا*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۴). بزه دیده شناسی حمایتی، تهران: نشر دادگستر، چاپ اول.
- سبزواری، سید عبدالعلی (۱۴۱۳). مذهب الاحکام، جلد ۲۸، قم: نشر دفتر آیه الله سبزواری.
- شهباز قهفرخی، سجاد و مسعودیان، مصطفی (۱۳۹۱). حمایت از حریم خصوصی اشخاص از منظر آیات و روایات، دوفصلنامه پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، سال سوم، شماره دوم، صص ۸۷-۱۰۰.
- شهری باف، جعفر (۱۳۷۸). تاریخ اجتماعی ایران در قرن ۱۳، تهران: مؤسسه فرهنگی رسا.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۴۱۷). المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- طریحی، فخرالدین (۱۴۱۶). مجمع البحرين، تهران، کتاب‌فروشی مرتضوی.
- فروغی، فضل الله؛ برجی، محمدناصر و مصلحی، جواد (۱۳۹۳). مبانی ممنوعیت نقض حریم خصوصی در حقوق ایران و آمریکا، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره ششم، شماره سوم، صص ۱۷۲-۱۳۷.
- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب (۱۴۱۲). القاموس المحيط، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.
- فیومی، أحمد بن محمد (۱۴۱۴). المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، قم: موسسه دارالهجره.
- قیاسی، جلال‌الدین (۱۳۸۶). مطالعه تطبیقی حقوق جزای عمومی، جلد اول، قم: نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ دوم.
- کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب (۱۴۰۸). الکافی، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ چهارم.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مامقانی، عبدالله بن محمدحسن (۱۳۴۴). مناهج المتقین، نجف: چاپ سنگی.
- مامقانی، عبدالمحمد بن حسن (۱۳۸۲). مرآة الکمال لمن رام درک المصالح الاعمال، الجزء الثانی، قم: دلیل ما.

- محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۸). قواعد فقه بخش مدنی، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.
- محقق، محمد باقر (۱۳۶۱). نمونه بینات در شأن نزول آیات، تهران: انتشارات اسلامی.
- مدنی کاشانی، رضا (۱۴۱۰). کتاب القصاص للفقهاء و الخواص، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- موسوی همدانی، سید محمد باقر (۱۳۷۴). ترجمه المیزان، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- موسی زاده، ابراهیم و مصطفی زاده، فهیم (۱۳۹۱). نگاهی به مفهوم و مبانی حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی عرفی، فصلنامه بررسی های حقوق عمومی. شماره دوم، صص ۴۵-۶۸.
- نجفی، محمدحسن (۱۹۸۱). جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام. بیروت: انتشارات محمود قوچانی.
- نمکدوست تهرانی، حسن (۱۳۸۵). اخلاق حرفه‌های، حریم خصوصی و حق دسترسی به اطلاعات، مجله رسانه. شماره ۶۶، صص ۲۳۲-۱۹۷.
- نوبهار، رحیم (۱۳۸۷). حمایت کیفری از حوزه‌های عمومی و خصوصی. تهران: انتشارات جنگل.
- نوری، میرزا حسین (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: موسسه آل البيت (علیهم السلام).
- واحدی، علی بن احمد (۱۴۱۱). اسباب نزول القرآن واحدی، بیروت: دارالکتب العلمیه.
- تدین، عباس (۱۳۸۸). تحصیل دلیل در آیین دادرسی کیفری، تهران: انتشارات میزان.
- Mendel, Toby and others (2012). *Global Survey on Internet Privacy and Freedom of Expression*, The United Nations. Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Paris.
- Volio, F. (1981). *Legal Personality, Privacy and the Family*, The International Bill of Rights, Columbia Unive.

